МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота магістра

ВІЙСЬКОВИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УКРАЇНІ

Виконав: магістрантка 2-го курсу, групи 8.2814-1з
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування»
О.І. Лисенко

Керівник: професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Глазунов В.В.

Рецензент: доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи,
к.держ.упр. Касьяненко Д.В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І. Бутченко
«____»_____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ

Лисенко Олені Іванівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Військовий облік як інструмент забезпечення мобілізаційної підготовки в Україні
керівник роботи Глазунов Володимир Володимирович, доцент, д.філос.н.
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «19» березня 2025 року № 417-с

2. Строк подання студентом роботи 4 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи Мобілізація, військовий облік, призов: загальні питання, нормативно-правове регулювання, суб'єкти правозастосування, юридична відповідальність: навчально-практичне видання / Бондарчук О. Г., Гаврик Ю. Г., Джус О. А., Комісаров О. Г., Коропатнік І. М., лошицький М. В., Микитюк М. А., Пєтков С. В., Скриньковський Р. М.; за заг. ред. Б. Шамрая. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2025. 554 с.; Артюх О. О., Перчук О. В. Організація військового обліку в системі управління персоналом підприємства. *Економічний вісник університету.* 2023. № 57. С. 69-77.; Чистоклетов Л. Міжнародно-правова практика мобілізації та способу комплектування збройних сил. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2024. № 3 (43). С. 281-297.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідження стану військового обліку в Україні. 2. Розкриття основних понять теми, а саме: «система», «облік», «система військового обліку», «види військового обліку», «військовий обов`язок», «військова служба», «військово-обліковий документ», «особливий період», «військовий». 3. Визначення основних принципів та методів дослідження ролі військового обліку в забезпеченні мобілізаційної готовності країни. 4. Охарактеризувати правові засади

системи військового обліку. 5. Дослідити організаційні форми системи військового обліку. 6. Проаналізувати зарубіжний досвід в організації системи військового обліку. 7. Охарактеризувати сучасний стан військового обліку в Україні. 8. Оцінити перспективи розвитку військового обліку в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Глазунов В.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	20.03.2025	20.03.2025
Розділ 2	Глазунов В.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	28.08.2025	28.08.2025
Розділ 3	Глазунов В.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	10.10.2025	10.10.2025

7. Дата видачі завдання 20 березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень 2025	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2025	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Червень 2025	*виконано*
4.	І розділ	Червень – серпень 2025	*виконано*
5.	ІІ розділ	Серпень – жовтень 2025	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Жовтень – листопад 2025	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Листопад – грудень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2025	*виконано*

Студент _____ О.І. Лисенко

Керівник роботи _____ В. В. Гдазунов

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 58 сторінок, 56 позиції у списку літератури.

МОБІЛІЗАЦІЯ, МОБІЛІЗАЦІЙНА ПІДГОТОВКА, ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ, ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ`ЯЗОК, ВІЙСЬКОВО-ОБЛІКОВИЙ ДОКУМЕНТ

Мета дослідження: охарактеризувати систему військового обліку в Україні як інструмента забезпечення мобілізаційної підготовки, розглянути сучасний стан та перспективи розвитку військового обліку.

Об'єкт дослідження: організація та функціонування система військового обліку в Україні.

Предмет дослідження: нормативно-правові, організаційні, інформаційні та практичні аспекти функціонування системи військового обліку, для забезпечення ефективної мобілізаційної підготовки.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний.

Новизна дослідження: в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації проаналізовано систему військового обліку та оцінено перспективи розвитку, враховуючи сучасні технологічно-інформаційні технології та міжнародний досвід.

Гіпотеза: впровадження передового досвіду здатне покращити систему військового обліку в Україні.

Висновки: 1. Ведення військового обліку це забезпечення повного та якісного укомплектування Збройних Сил та інших військових формувань, реалізація мобілізаційних заходів та забезпечення національної безпеки.

2. Військовий облік є важливим інструментом державного управління, який забезпечує злагоджену роботу всієї оборонної системи країни.

3. Розвиток та оптимізація системи військового обліку враховуючи сучасні технологічно-інформаційні технології та міжнародний досвід.

SUMMARY

The qualification work consists of 55 pages, 53 items in the list of references.

MOBILIZATION, MOBILIZATION YRAINANG, SPECIAL PERSOD MILITARI RECORDING SYSTEM, MILITARI DUTY, MILITARI RECORDING DOKYMENT

The purpose of the study: to characterize the military accounting system in Ukraine as a tool for ensuring mobilization training, to consider the current state and prospects for the development of military accounting.

Object of research: organization and functioning of the military accounting in Ukraine/

Subject of research: regulatory, organizational, informational and practical aspects of the function of the military accounting system to ensure effective mobilization preparation.

Research methods: analysis, synthesis, induction, deduction, structural-functional.

The novelty of the study: in the context of a full-scale invasion of the Russian Federation, the military accounting system was analyzed and development prospects were assessed, taking into account modern technological and information technologies and international experience.

Hypothesis: the implementation of best practices can improve the military accounting system in Ukraine.

Conclusions: 1. Maintaining military records is ensuring the full and high-quality manning of the Armed Forces and other military formations, implementing mobilization measures, and ensuring national security.

2. Military accounting is an important tool of public administration that ensures the coordinated operation of the entire defense system of the country.

3. Development and optimization of the military accounting system taking into account modern technological and information technologies and international experience.

ЗМІСТ

ВСТУП.....3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ…….....6
1.1. Стан дослідження процесу військового обліку в Україні.....6
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «система», «облік», «система військового обліку», «види військового обліку», «військовий обов'язок», «військова служба», «військово-обліковий документ», «мобілізація», «мобілізаційна підготовка», «особливий період», «військовий»…….....8
1.3. Принципи та методи дослідження ролі військового обліку в забезпечені мобілізаційної готовності країни……..19
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕНІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ.....21
2.1. Правові засади системи військового обліку.....21
2.2. Організаційні форми системи військового обліку….....26
2.3. Зарубіжний досвід в організації системи військового обліку….....27
РОЗДІЛ 3. ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕНІ МОБЛІЗАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ….....37
3.1. Сучасний стан військового обліку в України.....37
3.2. Перспективи розвитку військового обліку в сучасній Україні.....42
ВИСНОВКИ.....46
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На тлі сучасних викликів національній безпеці, особливо в умовах військової агресії проти України, питання мобілізаційної готовності країни стають ключовими. Ефективна мобілізаційна підготовка є неможливою без системи військового обліку, яка виступає фундаментом для формування та управління людськими ресурсами, здатними забезпечити обороноздатність держави. Умови війни вимагають від держави здатності оперативно реагувати на загрози.

Військовий облік є важливим інструментом для виявлення потенційних резервів та планування мобілізаційних заходів. Необхідність оновлення системи військового обліку, так як застарілі методи ведення часто базуються на паперових документах, не відповідають вимогам сучасності. Використання цифрових технологій та інтеграція інформаційних баз стає пріоритетним завданням для підвищення ефективності. Унаслідок війни та соціально-економічних змін значна частина населення змінює місце проживання, що ускладнює підтримку актуального стану військових баз даних. Саме зараз зростає роль територіальної оборони. Закон України «Про основи національного спротиву» визначає нові пріоритети в забезпеченні обороноздатності країни, зокрема через територіальну оборону. Це вимагає ефективного управління військовозобов'язаними на місцевому рівні.

Передача повноважень місцевим громадам у рамках реформи децентралізації змінила підхід до військового обліку, оскільки місцеві органи самоврядування тепер несуть більшу відповідальність за його організацію та контроль.

Таким чином, тема «Військовий облік як інструмент забезпечення мобілізаційної підготовки в Україні» є надзвичайно актуальною в умовах сучасних викликів, пов’язаних із забезпеченням обороноздатності України. Дослідження у цій сфері сприятиме підвищенню ефективності системи військового обліку, що матиме прямий вплив на безпеку держави та її здатність реагувати на військові загрози.

Об'єкт дослідження: система військового обліку в Україні як інструмент забезпечення мобілізаційної готовності держави.

Предмет дослідження: правові, організаційні та інформаційні аспекти функціонування системи військового обліку, а також напрямки її вдосконалення.

Мета дослідження охарактеризувати систему військового обліку в Україні як інструмента забезпечення мобілізаційної підготовки, розглянути сучасний стан та перспективи розвитку військового обліку.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких *завдань:*

- дослідження стану військового обліку в Україні;
- розкриття основних понять теми, а саме: «система», «облік», «система військового обліку», «види військового обліку», «військовий обов`язок», «військова служба», «військово-обліковий документ», «особливий період», «військовий»;
- визначення основних принципів та методів дослідження ролі військового обліку в забезпеченні мобілізаційної готовності країни;
- охарактеризувати правові засади системи військового обліку;
- дослідити організаційні форми системи військового обліку;
- проаналізувати зарубіжний досвід в організації системи військового обліку;
- охарактеризувати сучасний стан військового обліку в Україні;
- оцінити перспективи розвитку військового обліку в Україні ;

Головна гіпотеза: система військового обліку в Україні має значний потенціал для вдосконалення, і її ефективність може бути суттєво підвищена через:

- автоматизацію процесів та інтеграцію баз даних із реєстрами інших державних органів;
- удосконалення правового регулювання з акцентом на сучасні вимоги обороноздатності;
- застосування міжнародного досвіду у реформуванні обліку, зокрема впровадження стандартів НАТО.

Додаткова гіпотеза: впровадження передового досвіду здатне покращити систему військового обліку в Україні.

Наукова новизна дослідження: в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації проаналізувати систему військового обліку та запропонувати перспективи його розвитку, враховуючи сучасні технологічно-інформаційні технології та міжнародний досвід.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ

1.1. Стан дослідження процесу військового обліку в Україні

В умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією в Україні збільшується потреба у людських мобілізаційних ресурсах. Для накопичення, фіксації та аналізу всіх наявних ресурсів в державі організовується і ведеться військовий облік призовників, військовозобов`язаних та резервістів. Сьогодні ведення військового обліку покладено на центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, підприємства, установи та організації, заклади освіти, заклади охорони здоров`я незалежно від підпорядкування та форм власності.

Георгадзе О. А., Тютюнник В.М. розглядають систему військового обліку, як сукупність узгоджених за завданнями державних органів, підприємств, установ та організацій, які ведуть військовий облік та забезпечують її функціонування із застосуванням засобів автоматизації процесів та використанням необхідних баз даних (реєстрів), визначених законодавством (рис. 1).

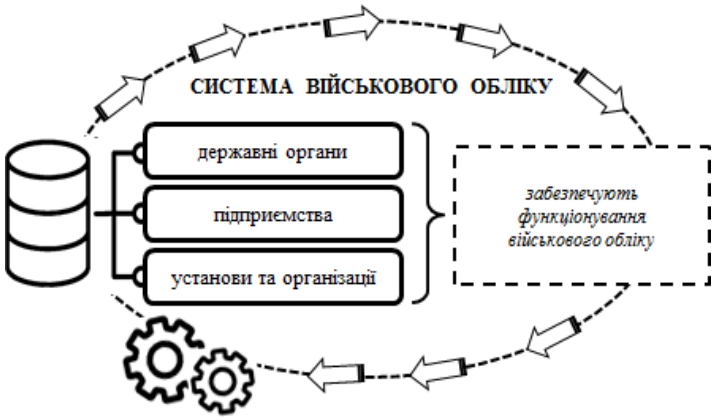

Рис. 1.1. Структура системи військового обліку

Система військового обліку, як складова змісту мобілізаційної підготовки держави є системою, цілісність і життєздатність якої забезпечується завдяки елементам, з яких вона формується. Це відкрита система, яка складається з таких основних компонентів: технічного комплексу, математичного апарату і обслуговуючого персоналу.

Функціонування системи військового обліку залежить від багатьох різноманітних факторів, як основної рушійної сили або умови, яка впливає на цей процес [10].

Питанню організації і ведення військового обліку в державі приділяється велика увага. Зокрема дослідження концептуальних підходів щодо удосконалення військового обліку у державі було здійснено Правдивцем О. М., де було проаналізовано основні напрями групування факторів впливу на ефективність використання мобілізаційних ресурсів.

Маліцький Д. А. розглянув ряд проблемних питань, пов`язаних з проведенням заходів мобілізації людських ресурсів в сучасних умовах [24].

Також, дослідженням системи військового обліку займалося багато науковців, зокрема в більшості випадків основна увага приділяється вивченню нормативно-правових питань. Недавні зміни в законодавстві стимулювали появу різних рекомендацій від управлінців-практиків. Чимало уваги в наукових джерелах приділено проблемам організації та ведення військового обліку жінок. В своїх наукових доробках це досліджували: Карпенко М. І., Алещенко В.І., Бабіч М. М., Базов В., Блінова Г. О., Боброва Ю.Ю., Богуцький П.П., Григоренко Є. І., Жалій Т. В., Макушев П. В., Овчаренко А. С., Опанасенко О. О., Пасіка С. П., Стратонов В. М., Стрєльцов Є. Л., Туркот М. С., Чімишенко С. М., Чернишова В.Ю., Шемшученко Ю. С., Ющик О. І., та інші [2].

Як зазначають Перчук О. В., Артюх О. О. організація ефективного військового обліку на підприємствах України надає можливість: по-перше, місцевим органам виконавчої влади та органам військового управління мати повну та об’єктивну уяву про реальні мобілізаційні можливості підприємств, зокрема про кількість та якість людських мобілізаційних ресурсів; по-друге,

керівники підприємств зможуть проаналізувати і оцінити кількісні та якісні параметри трудових ресурсів, які залишаться на підприємствах після проведення мобілізації та їх можливості забезпечити економічну безпеку в особливий період, зокрема стійку виробничу діяльність спрямовану на отримання прибутку та розвитку [2].

У своїй праці Гринько В. Ф. досліджував вдосконалення окремих питань військового обов`язку та ведення військового обліку в особливий період в Україні.

Таким чином, система військового обліку та мобілізаційної готовності держави посідає важливе місце в сучасній науковій та експертній науці, особливо в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Дослідження у цій сфері формуються на перетині кількох напрямів, а саме – військового управління, державного адміністрування, права, національної безпеки, цифрової трансформації та організації кадрових процесів.

У дослідженнях науковці військовий облік тлумачиться як одна з ключових ланок системи мобілізаційної готовності, так як саме він забезпечує актуальну інформацію про людські ресурси, можливості доукомплектування та визначення мобілізаційного резерву.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «система», «облік», «система військового обліку», «види військового обліку», «військовий обов`язок», «військова служба», «військово-обліковий документ», «мобілізація», «мобілізаційна підготовка», «особливий період», «військовий»

Для забезпечення подальшого аналізу необхідним є уточнення деяких понять. До таких понять належать «система», «облік» та «мобілізація», зміст яких визначає логіку розгляду організаційно-управлінських процесів у сфері мобілізаційної підготовки.

Система (від дав. гр. «сполучення», «ціле», «з`єднання») – множина взаємопов`язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють з середовищем та між собою і мають мету [8].

Систему можна розглядати як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв`язком частин чого-небудь, продуманий план, заведений, прийнятий порядок. Система- є сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об`єднаних за спільною ознакою, призначенням.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» система військового обліку - сукупність систем військового обліку органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, які структурно складаються із керівників як організаторів ведення військового обліку, служб персоналу (посадових осіб), які безпосередньо ведуть військовий облік, об’єктів військового обліку - призовників, військовозобов’язаних, резервістів та засобів автоматизації процесів ведення військового обліку з використанням необхідних баз даних (реєстрів), визначених цим Законом та іншими законами України [41].

Іншими словами військовий облік - це систематизований державний процес реєстрації, обліку та контролю громадян, які мають військовий обов'язок. Він забезпечує отримання актуальної інформації про військовозобов'язаних і призовників для організації оборони країни та реалізації мобілізаційних заходів.

У Енциклопедії Сучасної України визначено, що облік — належним чином впорядкована, унормована й організована система збору, нагромадження, оброблення, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) необхідної інформації або її окремих елементів чи сукупних даних, що відображають кількісну та/або якісну характеристику певних подій, явищ, процесів, об’єктів, суб’єктів тощо [33].

Згідно з енциклопедично-словникових видань, термін «мобілізація» (франц. mobilisation, від лат. mobilis – рухомий) вживається у кількох значеннях:

1) зосередження сил, засобів для досягнення певної мети; 2) переведення збройних сил держави на організацію і склад воєнного часу; 3) переведення промисловості, транспорту та ін. галузей економіки на воєнний стан. 4) залучення населення або певних галузей народного господарства до виконання якихось завдань; 5) призов військовозобов'язаних на службу в діючу армію у зв'язку із запровадженням воєнного стану; 6) у переносному значенні: залучення кого-небудь для виконання якогось важливого завдання; приведення чого-небудь до активного стану, що забезпечує виконання якогось важливого завдання, масового заходу [6].

Система військового обліку є складовою мобілізаційної підготовки держави. ЇЇ зміст полягає в узгодженій та цілеспрямованій діяльності державних органів, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності щодо виявлення, фіксації, накопичення та аналізу військово-облікових даних призовників, військовозобов'язаних та резервістів. Отримана інформація обов'язково повинна співпадати з даними у військово-облікових документах призовників, військовозобов'язаних та резервістів, а також здійснення контролю за дотриманням призовниками, військовозобов'язаними, посадовими особами державних органів, підприємств, установ та організацій встановлених правил військового обліку.

Система військового обліку регулюється законодавством України, зокрема, законами України «Про військовий обов'язок і військову службу» (зі змінами), «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (зі змінами), «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів» (зі змінами), «Про оборону України» (зі змінами), «Про правовий режим воєнного стану» (зі змінами), постановами Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» (зі змінами), від 27.01.2023 № 76 «Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період

мобілізації та на воєнний час» (зі змінами) та іншими нормативно-правовими актами.

Військовий облік забезпечується з урахуванням вимог законодавства у сфері декларування та реєстрації місця проживання (перебування) фізичних осіб, організовується і безпосередньо ведеться державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, в яких призовники, військовозобов'язані та резервісти працюють (навчаються) [41].

Система охоплює основні складові:

- Органи ведення військового обліку – територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органи місцевого самоврядування, а також підприємства, установи й організації незалежно від форм власності;
- Нормативно-правове забезпечення – Конституція України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Мінекономіки, Міноборони України;
- Засоби та форми військового обліку – військово-облікові документи, електронні бази даних, реєстри;
- Організація ведення військового обліку – постановка на облік, внесення зміни облікових даних, зняття з обліку, подання звітності.

Отже, організація та ведення системи військового обліку є важливим механізмом забезпечення мобілізаційної готовності країни.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів», військовий облік військовозобов'язаних та резервістів за призначенням поділяється на загальний та спеціальний [41].

На загальному військовому обліку перебувають всі військовозобов'язані та резервісти, які не заброньовані за державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями на період мобілізації та на воєнний час.

На спеціальному військовому обліку перебувають військовозобов’язані, які згідно із Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» заброньовані за державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями на період мобілізації та на воєнний час.

Військовий облік поділяється на облік призовників, військовозобов’язаних та резервістів, з урахуванням обсягу та деталізації - на персонально-якісний, персонально-первинний та персональний [41].

Персонально-якісний військовий облік передбачає облік відомостей (персональних та службових даних) стосовно призовників, військовозобов’язаних та резервістів за задекларованим (зареєстрованим) місцем проживання, які узагальнюються в облікових документах та вносяться до Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов’язаних та резервістів. Ведення персонально-якісного військового обліку покладається на відповідні районні (міські) територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, органи СБУ, відповідні підрозділи розвідувальних органів.

Персонально-первинний військовий облік передбачає облік відомостей стосовно призовників, військовозобов’язаних та резервістів за місцем їх проживання у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. У селах та селищах, а також у містах ведення такого обліку покладається на виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Персональний військовий облік передбачає облік відомостей щодо таких осіб за місцем їх роботи (служби) або навчання та покладається на керівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій [41].

Етимологія й значення слова «мобілізація» подані у тлумачних словниках української мови та словниках іншомовних слів. У тлумачному словнику української мови мобілізація визначається як призов військовозобов’язаних до лав діючої армії у разі оголошення воєнного стану [29].

Таким чином, поняття «система» у широкому значенні характеризує впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, які функціонують як єдине ціле для досягнення спільної мети. У контексті мобілізаційної роботи система охоплює комплекс органів, методів, процесів та ресурсів, спрямованих на забезпечення готовності держави до виконання мобілізаційних заходів.

Термін «облік» трактується як організований процес збирання, фіксації, зберігання та систематизації даних, необхідних для прийняття управлінських рішень. У сфері мобілізації облік включає ведення, уточнення та актуалізацію інформації про людські й матеріальні ресурси, що можуть бути залучені для виконання оборонних завдань. Визначення «мобілізацією» зазвичай розуміють комплекс заходів, спрямованих на переведення держави, її економіки, органів влади, установ, організацій і громадян на функціонування в умовах особливого періоду та задоволення потреб оборони. У тлумачних словниках української мови мобілізацію визначають як організоване залучення й призов військовозобов'язаних до військової служби у зв'язку з виникненням загрози чи введенням воєнного стану.

Котляренко О.П. та Агафонова Ю.П. стверджують, у даній статті «особливий період» та «воєнний стан» за законодавством України, а також спосіб їх співвідношення. Розуміння співвідношення зазначених понять, дозволить краще зрозуміти правову природу особливого періоду та його призначення. Вбачається, що поняття «воєнний стан», «особливий період» та «мобілізація» є взаємопов'язаними. Особливий період може існувати як до введення правового режиму воєнного стану, так і після його припинення чи скасування, однак в будь-якому випадку особливий період включає в себе період дії правового режиму воєнного стану. Законодавець також пов'язує початок особливого періоду з моментом оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації. Як зазначає Топольніцький В.В., у законодавстві зарубіжних країн відсутнє поняття «особливий період». У той же час, у національному законодавстві поняття «особливий період» запроваджено з 1993 року в Законах України «Про

мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про оборону України», унаслідок чого в державі з'являється новий період (час) між мирним та воєнним часом [22].

Таким чином, визначення та пояснення понять «воєнний стан», «особливий період» та «мобілізація» є взаємопов'язаними.

Не дивлячись на тривале існування в законодавстві терміну «особливий період», питання настання деяких правових наслідків особливого періоду набуло актуальності з початком агресії російської федерації проти України.

Прохоренко М.М., Хлань В.М. розглядають особливий період як правовий режим, який тісно пов'язаний з відповідною режимно-функціональною групою суспільних відносин – власним предметом правового регулювання, тобто засоби юридичного впливу, виражені у юридичних нормах та інших елементах правової системи [46].

Поняття «військовий» у науковій та нормативно-правовій площині має чітке змістове наповнення. У загальному розумінні військовим є особа, яка проходить військову службу у Збройних Силах України чи інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства, та виконує обов'язки оборонного характеру. Цей термін охоплює як осіб офіцерського, сержантського та рядового складу, так і військовозобов'язаних, які призвані на службу за мобілізацією або проходять підготовку у резерві.

У ширшому значенні «військовий» може характеризувати все, що належить до сфери оборони держави: діяльність, органи управління, ресурси, заходи чи обов'язки, пов'язані з функціонуванням військової організації держави. Чітке визначення цього поняття дозволяє уникнути термінологічної неточності при аналізі системи мобілізаційної роботи, адже саме військові складають основний суб'єктний елемент мобілізаційних процесів та є центральною ланкою у забезпеченні обороноздатності. О. Бандурка, М. Іншин, В. Авер'янов, О. Скляр – це науковці-правознавці розглядають «військового» як суб'єкта військової служби, який має спеціальний правовий статус або представника військового формування, що виконує державний обов'язок щодо оборони або носія спеціальних прав та обов'язків, установлених законом. Так,

можна сказати , що військовий — це передусім особа, яка перебуває у відносинах військової служби з державою.

Однак, соціологи такі, як В. Ребкало, О. Керничний, Т. Нестеренко наголошують, що військовий — це представник специфічної професійної групи, діяльність якої пов'язана з ризиком та високим рівнем дисципліни, є носієм військової культури, норм, цінностей та моделей поведінки, є елементом соціального інституту оборони та вписаний у структуру суспільства. Тут поняття акцентується на тому, що військовий — це соціальна роль і професійна спільнота.

У вільній енциклопедії Вікіпедія подається наступне тлумачення такого поняття як «військовий обов'язок» або «військова повинність» - встановлений законом обов'язок населення нести військову службу у збройних силах своєї країни. Така вимога отримала назву призов, якому підлягають громадяни своєї країни чоловічої статі, які досягли певного встановленого законом віку.

У деяких країна призову підлягають і жінки. Призвані громадянин чи громадянка повинні прослужити у війську протягом певного встановленого законом строку (від кількох місяців до трьох років), але в разі оголошення мобілізації необхідно приєднатися до війська або продовжити службу після закінчення цього строку.

Військовий обов'язок – це встановлений законом обов'язок кожного громадянина держави захищати свою країну. Він включає підготовку до служби, призов, службу в запасі та дотримання правил військового обліку, альтернативну службу (невійськову) чи звільнення з військової служби за законними підставами. Він є конституційним обов'язком, так як забезпечує обороноздатність держави, зокрема Збройних Сил України та інших формувань. Поширюється на громадян, які придатні до військової служби.

Щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

допризовники – особи, які підлягають взяттю на військовий облік;

призовники – особи, які взяті на військовий облік;

військовослужбовці – особи, які проходять військову службу;

військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;

резервісти – особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період [38].

Іноземні громадяни та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України, Державній спеціальній службі транспорту та Національній гвардії України прирівнюються до категорії військовослужбовців.

Документом, що визначає належність його власника до виконання військового обов’язку є військово-обліковий документ, який оформлюється та видається призовникам, військовозобов’язаним та резервістам відповідно до постанови Кабінетом Міністрів України від 16.05.2024 № 559 «Про затвердження положення Порядку оформлення (створення) та видачі військово-облікового документа для призовників, військовозобов’язаних та резервістів і форм такого документа».

Військова служба - є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров’я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов’язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Час проходження військової служби зараховується громадянам України до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби [38].

Військова служба поділяється на :

– строкову службу (за призовом);

– контрактну службу (для рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складу);

– навчальну (навчання в військових закладах)

Відповідно до пунктів 3 і 4 частини шостої статті 37 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та набрання чинності постанови Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 559 «Про затвердження Порядку оформлення (створення) та видачі військово-облікового документа для призовників, військовозобов'язаних та резервістів і форми такого документа», визначено поняття військово-облікового документу – це документ, що визначає належність його власника до виконання військового обов'язку, який оформляється (створюється) та видається громадянину України, який є призовником, військовозобов'язаним або резервістом, у тому числі, якщо він був виключений з військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів [41].

Таким чином можна стверджувати, що військово-обліковий документ – це офіційний документ, який підтверджує статус щодо військового обо́в'язку призовника, військовозобов`язаного, резервіста, є обов`язковим для чоловіків 18-60 років, а також для певних категорій жінок. Він потрібен при влаштуванні на роботу, отриманні послуг, а в умовах мобілізації для пред`явлення на вимогу уповноважених осіб. Його можна мати як в паперовій формі (посвідчення про приписку, тимчасове посвідчення, військовий квиток) так і в електронній формі (застосунок Резерв+/Дія), що мають юридичну силу.

Мобілізація - це комплекс заходів, які здійснюються з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду. Збройні Сили України, інші військові формування, сили цивільного захисту також переводяться на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Основними цілями мобілізації – є поповнення Збройних Сил України, забезпечення обороноздатності та переведення країни на режим воєнного часу.

Мобілізаційна підготовка – комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які

здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період [42].

Особливий період - період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій [42].

Таким чином уточнено теоретико-правове тлумачення ключових понять, які формують понятійний апарат дослідження та є необхідним для подальшого аналізу військового обліку як інструменту забезпечення мобілізаційної підготовки в Україні.

Отже, уточнення зазначених понять на наш погляд дає змогу сформувати єдину теоретико-методологічну базу, необхідну для подальшого аналізу специфіки взаємодії територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки з органами місцевого самоврядування у процесі мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Ми вважаємо, що чітке тлумачення зазначених понять є необхідною умовою формування цілісного теоретичного підґрунтя дослідження. Воно

дозволяє уникнути неоднозначності у трактуванні ключових категорій, забезпечує узгодження термінів із чинною нормативно-правовою базою та створює основу для подальшого аналізу організаційних і управлінських процесів у сфері мобілізаційної підготовки. Завдяки цьому стає можливим системне й послідовне вивчення особливостей ведення військового обліку у здійсненні заходів мобілізації. Можна стверджувати, що це також створює передумови для підвищення якості подальших аналітичних узагальнень, обґрунтованого формування висновків та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування й територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки у сфері забезпечення мобілізаційної підготовки в Україні.

1.3. Принципи та методи дослідження ролі військового обліку в забезпечені мобілізаційної готовності країни

Важливим етапом у процесі наукового дослідження є визначення методологічних засад, а саме принципів та методів, які формують підхід до аналізу об’єкту та предмету дослідження. Так як військовий облік є складовою системи національної безпеки та мобілізаційної готовності країни, то він потребує системного, комплексного та міждисциплінарного підходу.

Серед основних принципів дослідження виділяють:

- Системність – так як військовий облік є частиною цілісної системи мобілізаційної готовності країни, то кожен його елемент (облік, планування, контроль) має своє функціональне навантаження;
- Об’єктивність – весь аналіз інформації базується на нормативно-правових джерелах, перевірених фактах, статистичних даних та офіційних звітах відповідних органів;
- Комплексність – дослідження ролі військового обліку проводиться з урахуванням політичних, правових, соціальних факторів та безпеки;

- Правова визначеність – дотримання вимог чинного законодавства у процесі дослідження;
- Історизм – вивчення динаміки розвитку військового обліку в історичному контексті;
- Наукова новизна – пошук нових підходів для ефективної організації та ведення військового обліку.

Для об’єктивного аналізу ролі військового обліку в забезпеченні мобілізаційної готовності країни необхідно використовувати комплекс загальнонаукових і спеціальних методів.

Аналіз нормативно-правових актів – вивчення чинного законодавства, що регулює організацію та ведення військового обліку, мобілізаційну підготовку.

Формально-логічний метод – визначення логічної структури системи військового обліку, узагальнення понять, класифікація видів обліку.

Порівняльно-правовий метод – порівняння українського досвіду з досвідом інших держав.

Історико-правовий метод – аналіз розвитку військового обліку в Україні, зміни у правовому регулюванні та підходах до організації облікових процесів.

Соціологічний метод – опитування або аналіз публічної думки щодо ефективності військового обліку та ставлення громадян до мобілізаційних процесів.

Системний аналіз – комплексне вивчення взаємозв’язків між еелментами військово-облікової та мобілізаційної системи.

Застосування та використання наведених принципів і методів дозволить здійснити глибоке та обґрунтоване дослідження системи військового обліку, її значення у забезпечені мобілізаційної готовності країни.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ

2.1 Правові засади системи військового обліку

Згідно зі статтями 17 та 65 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу, а захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України - є конституційним обов`язком кожного громадянина [20].

Правові засади системи військового обліку в Україні формуються комплексом законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють організацію, порядок ведення, функціонування та відповідальність за порушення правил військового обліку. В Україні є відповідні закони та положення для проведення мобілізації у разі появи загрози безпеці нашої держави. Ці закони встановлюють та регулюють порядок мобілізації всіх військових ресурсів та населення у разі військової загрози чи ведення воєнного стану.

Важливою складовою є: нормативно-правові акти, які регулюють виконання державними органами обов`язків із соціального захисту військовослужбовців, особливо в умовах воєнного стану, створення системи правового та соціального захисту для забезпечення реалізації прав і свобод військовослужбовців з особливими потребами, що включає дотримання рівних прав і можливостей з іншими громадянами.

Закони України «Про оборону України» та «Про національну безпеку України» є одними з основних нормативно-правових актів, що встановлюють засади оборони України, а також повноваження всіх органів державної влади, які приймають участь в цьому напрямку.

Зараз в Україні активно опрацьовується законодавство щодо вдосконалення порядку проведення мобілізаційних заходів, оптимізації військового обліку військовозобов'язаних, військовозобов'язаних і резервістів, а також окремих питань військової служби для підвищення якості відбору особового складу під час реорганізації бойових частин.

Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» визначає загальні принципи та напрями адаптації українського законодавства до норм та стандартів Європейського Союзу. Це важливий етап у процесі інтеграції України до ЄС, який охоплює широкий спектр правових норм, включаючи сфери безпеки та оборони [25].

Відповідно до абзацу 5 статті 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» особливий період – період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій. Відповідно до абзацу 13 статті 1 Закону України «Про оборону України» особливий період – період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій. Аналізуючи два терміни стає очевидно, що визначення особливого періоду, наведене в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», є більш повним, а також охоплює час демобілізації після

закінчення воєнних дій, хоча згідно Закону України «Про оборону України» він охоплює частково відбудовний період після закінчення воєнних дій, на це також звернули увагу науковці Шкорупацький О.І., Мехеда В.Д. та Пащенко Є.М. [22].

Відповідно до частини 1 статті 4 Закону України «Про оборону України» у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни [43].

Тому рішення Президента України про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в державі, застосування Збройних Сил України приймаються у разі збройної агресії проти України або загрози нападу і такі рішення повинні прийматися одночасно, для вжиття державою всіх заходів, щоб усунути загрозу або вчасно зреагувати на збройну агресію.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, 24.02.2022 Верховною Радою України було затверджено ряд указів Президента України, а саме: «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022; «Про загальну мобілізацію» № 65/2022; «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань» № 66/2022.

Як зазначає Топольніцький В.В., у законодавстві зарубіжних країн відсутнє поняття «особливий період». У той же час, у національному законодавстві поняття «особливий період» запроваджено з 1993 року в Законах України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та «Про оборону України», унаслідок чого в державі з'являється новий період (час) між мирним та воєнним часом. Під час проведення широкомасштабної антитерористичної операції на сході країни в період дії особливого періоду на

законодавчому рівні було врегульовано відносини щодо використання Збройних Сил України та можливості ведення ними активних бойових дій проти агресора без оголошення стану війни та введення воєнного стану в державі на підставі Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV. Водночас судова практика стосовно переведення зі звичайного режиму функціонування державних інституцій на функціонування в умовах особливого періоду не була сталою, у зв'язку з чим судами різних інстанцій неоднаково застосувались норми законодавства щодо визначення строків тривалості особливого періоду в Україні з 2014 по 2018 роки з відповідними для суспільства правовими наслідками. Розв'язати зазначену проблематику вдалось у 2018 році за допомогою судової влади. Так, Верховним Судом, як найвищим судом у системі судоустрою України, у листі на запит Начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України зазначається, що в Україні дія особливого періоду продовжується в часі, оскільки Президентом України не прийняте рішення про переведення державних інституцій на функціонування в умовах мирного часу (лист від 13.07.2018 № 60-1543/0/2-18) [12, с. 386].

Окрім, того правові засади системи військового обліку спрямовані на забезпечення ефективності мобілізаційної підготовки, правової визначеності як для громадян так і для роботодавців, а також в узгодженості дій між усіма об`єктами обліку.

Основою для регулювання військового обліку є Закон України «Про військовий обов`язок і військову службу», який визначає:

категорії осіб, які підлягають військовому обліку;

порядок ведення обліку;

повноваження органів влади;

обов`язки військовозобов`язаних та відповідальність за порушення правил військового обліку.

У Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» система військового обліку розглядається як ключовий інструмент формування мобілізаційного ресурсу, так як визначає наступні правові засади мобілізаційної готовності, а саме:

- порядок підготовки мобілізаційних планів;
- структуру та завдання мобілізаційної системи;
- заходи під час мобілізації та у воєнний час.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» встановлюється порядок ведення військового обліку на всіх рівнях. Це основний підзаконний документ, який деталізує структуру та класифікацію військового обліку, пояснює процедуру взяття/зняття з обліку, порядок взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, районних центрів комплектування та соціальної підтримки та роботодавців.

Таким чином, можна зробити висновки, що забезпечення належних правових засад функціонування системи військового обліку та чітке дотримання встановленого порядку під час проведення мобілізації становлять один із ключових чинників ефективності мобілізаційної готовності держави. Нормативно-правова база сформована на підставі законів України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», а також відповідно до постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативно правових документів. Система військового обліку забезпечує безперервність і достовірність інформації про людські ресурси держави, що є необхідним для планування та здійснення мобілізаційних заходів. Відповідно до нормативних вимог, військовий облік виконує функції з обліку, контролю, уточнення даних, оповіщення та забезпечення прибуття громадян на збірні пункти чи у військові частини. Важливим аспектом є те, що відповідно до нормативно-правових документів визначена система взаємодії між органами

місцевого самоврядування та територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки щодо повноважень у сфері обороноздатності та системи військового обліку. Органи місцевого самоврядування, відповідно до законодавства, зобов'язані сприяти веденню військового обліку, надавати необхідну інформацію, забезпечувати оповіщення військовозобов'язаних та створювати організаційні передумови для виконання мобілізаційних завдань.

Комплексне правове регулювання дає змогу забезпечити ведення військового обліку на підприємствах, установах, організаціях, а також процесами мобілізації. У свою чергу, це забезпечує належний рівень обороноздатності, підвищує стійкість держави до зовнішніх загроз та створює можливість оперативного реагування на воєнні виклики.

Отже, якість правових засад, точність механізмів їх реалізації та належна організація військового обліку і мобілізаційних процедур прямо впливають на функціонування системи національної безпеки. Сформована таким чином, що нормативно-організаційна модель мобілізаційної діяльності стає основою для подальших досліджень і практичних рішень, спрямованих на вдосконалення мобілізаційної роботи на місцевому та державному рівнях.

.

2.2 Організаційні форми системи військового обліку

Ефективна система військового обліку є ключовим елементом забезпечення мобілізаційної готовності держави, так як, саме вона формує інформаційне підґрунтя для планування, підготовки та проведення мобілізаційних заходів. В Україні система військового обліку функціонує як цілісний комплекс організаційних, правових та адміністративних механізмів, що забезпечують систематичне збирання, актуалізацію та використання даних про військовозобов`язаних, призовників та резервістів. Організаційні форми військового обліку визначають структуру, взаємодію та практичні механізми, за допомогою яких здійснюється збирання, обробка, актуалізація даних про

призовників, військовозобов’язаних та резервістів. Організаційні форми військового обліку охоплюють рівні державного управління, місцевого самоврядування, сектору безпеки та державного сектору економіки. Ефективність військового обліку залежить від чіткого функціонального розподілу між різними рівнями управління, належної координації та злагодженої роботи.

При організації системи військового обліку можна виділити наступні рівні:

- державний;
- регіональний та районний;
- місцевий;
- суб’єктів господарювання.

На державному рівні система військового обліку формується та координується через:

Кабінет Міністрів України, саме він формує та встановлює основні нормативні акти (постанови, положення), які регламентують організацію та ведення військового обліку;

Міністерство оборони України, яке визначає основні напрями роботи у сфері оборонного планування та мобілізаційної підготовки;

Генеральний штаб Збройних Сил України забезпечує планування та контроль за діяльністю територіальний центрів комплектування та соціальної підтримки;

органи виконавчої влади, які беруть участь у формуванні та підтримці інформаційних ресурсів.

Таким чином, цей рівень забезпечує нормативно-правове підґрунтя та стратегічне управління всією системою військового обліку.

На регіональному та районному рівні система військового обліку реалізується через територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Вони забезпечують:

організацію та ведення персонального військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів;

формування та оновлення військово-облікових даних, наповнення баз;

здійснення заходів оповіщення призовників, військовозобов’язаних та резервістів та контролю за виконанням мобілізаційних обов’язків;

організацію взаємодії з місцевими органами влади, підприємствами, установами та організаціями;

контроль за дотриманням правил військового обліку на підприємствах, установах та організаціях;

формування мобілізаційних ресурсів та резервів.

Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у забезпеченні належного рівня організації та веденні військового обліку. Міські, районні та селищні адміністрації виконують допоміжну функцію у забезпеченні мобілізаційної готовності країни. Вони є першою ланкою у системі військового обліку, тому їхня діяльність суттєво впливає на повноту та достовірність інформації щодо мобілізаційних ресурсів.

До повноважень органів місцевого самоврядування належить:

- взяття військовозобов’язаних на первинний військовий облік;
- ведення списків призовників;
- контроль за переміщенням призовників, військовозобов’язаних та резервістів у межах громади;
- взаємодія з територіальними центрами комплектування та соціальної допомоги щодо оновлення військово-облікових даних та організації та ведення військового обліку;
- актуалізація даних щодо демографічних змін через надання інформації про реєстрацію місця проживання, навчання, зміну цивільного стану);
- формування списків персонального військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів на основі інформації від підприємств, установ та організацій;
- проведення інформаційно-роз’яснювальної роботи серед населення;

- здійснення оповіщення військовозобов’язаних та резервістів.

Отже, на цьому рівні забезпечується достовірність та повнота військово-облікових даних призовників, військовозобов’язаних та резервістів.

Важливою організаційною формою військового обліку є організація та ведення військового обліку на рівні суб’єктів господарювання, незалежно від форм власності.

Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності повинні:

- організувати та вести військовий облік призовників, військовозобов’язаних та резервістів відповідно до чинного законодавства;
- направляти повідомлення про прийняття/звільнення військовозобов’язаних працівників;
- здійснювати оповіщення про виклик до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки відповідно до розпоряджень;
- проводити відповідну роз’яснювальну роботу серед призовників, військовозобов’язаних та резервістів щодо виконання правил військового обліку;
- забезпечити ведення та збереження відповідної документації, відповідність нормативним вимогам.

Отже, цей рівень забезпечує найширшу мережу збору інформації та її актуалізації. Суб’єкти господарювання незалежно від форм власності виконують функції первинних інформаційних ланок, від яких залежить актуальність даних, необхідних для формування мобілізаційного ресурсу.

Ще однією важливою формою системи військового обліку є цифровізація. За останні роки система військового обліку зазнала суттєвих змін в цьому напрямі.

Серед ключових складових можна виділити:

- електронні реєстри, що об’єднують дані з різних державних систем (Веб портал «Дія», державні реєстри актів цивільного стану, Податкової служби, тощо);

- механізми електронного оповіщення;
- цифрові сервіси для оновлення особистих даних військовозобов`язаних (Резерв+, Оберіг)
- автоматизовані системи перевірки та опрацювання даних.

Отже, цифровізація, як організаційна форма системи військового обліку дає можливість збільшити точність даних та підвищити оперативність мобілізаційної підготовки.

Таким чином, можемо зазначити, що організаційні форми системи військового обліку є багаторівневими та взаємопов`язаними. Їх ефективність залежить від узгодженості між усіма суб`єктами військового обліку, належної цифровізації, чіткого нормативного регулювання.

Реформування та оновлення організаційних форм є важливим для підвищення мобілізаційної готовності держави та оптимізації роботи всієї системи військового обліку.

2.3 Зарубіжний досвід в організації системи військового обліку

Зарубіжний досвід в організації системи військового обліку зосереджується на цифровізації, персоналізації та інтеграції з державними ресурсами. Аналізуючи зарубіжний досвід в організації системи військового обліку, можемо сказати, що загального поняття «військового обліку» у класичному розумінні, як в Україні немає. Система військового обліку у зарубіжних країнах побудована на комплектуванні збройних сил через військовий призов.

Так Баталюк В., Харабара В., Чафковська О., Дупелич О., у своїй статті зазначають, що перегляд європейськими країнами (перш за все, що межують з росією) існуючих у них способів комплектування збройних сил, зокрема шляхом відновлення призову це є наслідок агресії росії у 2014 році та її повномасштабного вторгнення у 2022 році в Україну. Першою в Європі країною де жінок віком від 19 до 44 років призивають на строкову військову службі до

збройних сил, яка триває, як і для чоловіків 19 місяців, стала Норвегія у 2014 році. Відновила військовий призов і Литва у 2015 році через «загострення геополітичної ситуації» в регіоні (строкова служба триває дев'ять місяців). Литовський сейм у червні 2024 року ухвалив закон, за яким призов юнаків на військову службу передбачається одразу після завершення шкільного навчання. Військовослужбовці строкової служби призиватимуться на строкову військову службу протягом 9 місяців, але цей термін може бути скорочений до 6 місяців, враховуючи потреби литовської армії. Призовники, які отримали професії, яких бракує литовській армії, будуть запрошені на 3 місяці. Зміни до закону набувають чинності у 2026 році.

У березні 2017 року Швеція також повернула призов до збройних сил через сім років після його скасування. Підставами такого кроку були - дестабілізація обстановки на півночі Європи внаслідок агресивних дій росії, складнощі з комплектуванням збройних сил військовослужбовцями-контрактниками.

У Латвії чоловікам віком від 18 до 27 років повернули обов'язковий призов на військову службу. Вони мають відслужити у війську 11 місяців, також надається місячна відпустка. З липня 2023 року розпочав службу перший призов на добровільній основі, а з 1 січня 2024 року військова служба визначена як «обов'язкова». Також передбачена можливість пройти цивільну чи альтернативну службу.

Польща виступає за повернення армійського призову скасованого з 1 січня 2010 року. Дані соціологічних опитувань свідчать, що мілітаристські настрої в країні зміцнюються через російську агресію в Україні – близько 94% поляків вважають росію «серйозною загрозою». У 2023 році Польща розпочала кампанію із закликом громадян до добровільної строкової військової служби. Передбачається, що новий вид військової служби має стати дійовим механізмом зростання чисельності Війська Польського та нарощування його резервів.

Інші країни, у тому числі країни Альянсу (Німеччина, Італія та Румунія) розглядають можливість повернення призову, а парламент Франції ще

у 2018 році ухвалив план уряду щодо відновлення обов'язкової військової служби. І вже з 2024 року для чоловіків і жінок призовного віку розпочалися обов'язкові збори, на яких вони опановують базову підготовку.

Федіна В. Р. характеризує «сплячий» військовий призов для ряду країн, у яких на законодавчому рівні не було офіційно скасовано строкову службу в армії, але при цьому обов'язковий призов на недобровільних засадах тимчасово призупинено. Деякі з них і роки призупинення строкового призову на військову службу: Австралія, 1972; Албанія, 2010; Аргентина, 1994; Бельгія, 1994; Бермудські острови, 2018; Болгарія, 2007; Боснія і Герцеговина, 2006; Велика Британія, 1963; Угорщина, 2004; Німеччина, 2011; Іспанія, 2001; Португалія, 2004; Чорногорія, 2006 та інші [55].

Існують також країни, в яких військова служба є почесним обов'язком і традицією, наприклад, Швейцарія. У цій країні призов проводиться серед громадян чоловічої статі, які досягли 20-річного віку терміном на 300 днів. Наприклад, на референдумі 2013 року 73% громадян висловилися проти скасування обов'язкової строкової служби за призовом, але також існує альтернативний спосіб проходження військової служби шляхом сплати «військового податку», що полягає у сплаті на користь держави 3% від усього заробітку протягом можливої служби в армії.

У Туреччині ж військовий обов'язок чоловічого населення країни є не просто обов'язком, а певною мірою примусовим заходом. Усі чоловіки віком від 20 до 40 років підлягають обов'язковому проходженню військової служби. Будь-яке ухилення від військової обов'язкової служби карається відповідно до законодавства – тюремним ув'язненням.

У світі існують країни, де Уряд відмовився від практики військового призову, ось деякі з них:

Північна Македонія і Сербія 2006 року – після розпаду республіки Югославія 1992 року в країнах уперше з'явилася і самостійна озброєна армія, яка ґрунтувалася на раніше застосованих принципах колишньої республіки, де

працювала призовна система на військову службу. Чисельність армії на 2019 рік становить 8000 військовослужбовців, 7600 осіб з поліції і 4850 резервістів.

Чорногорія 2006 року – аналогічно до Македонії ця країна відмовилася від поголовного військового обов'язку після здобуття і проголошення незалежності. Збройні сили представлені із сухопутних військ, військово-морських сил і військово-повітряних сил.

Марокко у 2006 році – на професійну службу в армію королівства Марокко може вступити будь-який охочий громадянин, який досяг 20-річного віку строком на 1,5 року. Далі контракт можна продовжити. У марокканській армії служать, як чоловіки, так і жінки .

Латвія 2007 року – відповідно до Конституції цієї країни поняття військовий обов'язок відсутнє, а замінюється правом, тобто будь- який громадянин, який досяг віку 18-ти років, повноліття, може в добровільному порядку укласти контракт і пройти військову службу. Хорватія в 2008 році – аналогічно перерахованим вище країнам військова служба здійснюється на професійній основі для всіх громадян, які досягли віку 18-ти років.

У Франції обов'язкову військову повинність призупинили 1996 року, а 1998 року в країні запровадили День оборони та громадянства. Це одноденна програма для молодих людей (чоловіків і жінок) віком від 16 до 25 років, під час якої їм розповідають про систему оборони та міжнародні угоди [55].

США як одна з провідних країн Альянсу має практичний досвід комплектування збройних сил. На початок 2023 року, за версією «Global Firepower» армійський потенціал США вважається найбоєздатнішим на планеті. США посідає, Маючи унікальну можливість проєктувати свою міць на глобальному рівні США посідає перше місце в рейтингу найсильніших армій світу. За 2024 рік у США були в армії понад 11,4 млн чоловіків. Усього через службу пройшли 16,4 млн, тобто 38 % числа чоловіків віком 16–59 років.

Однією з особливостей мобілізаційного процесу США є те, що під час прийняття рішення про мобілізаційне розгортання збройних сил призов чоловіків, що перебувають на обліку, здійснюється шістьма етапами:

– Конгрес вносить низку відповідних поправок до Закону про військовий обов'язок, президент затверджує їх;

– порядок призову конкретних осіб визначається лотереєю. Першими «розігрують» тих чоловіків, яким або виповнилося, або виповниться 20 років у поточному календарному році. Далі йдуть особи віком 21, 22, 23, 24, 25, 19 та 18 років;

– починають роботу регіональні та місцеві мобілізаційні органи, на дійсну службу призиваються офіцери запасу;

– здійснюється атестація осіб, які підлягають призову, на медичних та інших експертних комісіях. Після укладання комісії призовникові дається 10-денний термін на її оскарження;

– особам, які підлягають призову, надсилаються повідомлення про необхідність прибути на місцевий збірний пункт не пізніше ніж через 10 діб;

зарахування призовників на дійсну службу. Згідно з мобілізаційним планом, мобілізаційні органи мають надати перших новобранців у війська протягом 193 днів після оголошення призову [56].

Характеризуючи комплектування армії Великої Британії, яка, порівняно з 2010 роком, у 2021 році замість 100000 військовослужбовців була скорочена на 27,5 тис., генерал Патрік Сандерс сказав, що «нещодавні скорочення армії Великої Британії вказують на те, що вона недостатньо серйозно сприймає загрозу з боку Росії та інших країн». Враховуючи ці обставини, уряд Британії вже на 1 січня 2024 року збільшив загальну чисельність військовослужбовців британської армії, яка становить 231 тис. осіб, з них 194 тис. – дійсні, а 37 тис. – резервісти [56].

Також, парламент Великої Британії надає особливу увагу армійському (мобілізаційному) резерву. З цього приводу у 1996 році було схвалено Закон «Про резервні сили» (The Reserve Forces Act) (далі – Закон). Основні положення Закону визначають умови, порядок та організаційно-правову систему забезпечення армійського (мобілізаційного) резерву, 236 підрозділів якого поділено на національний, регіональний та спонсорований рівні. Кандидатів на

вступ до армійського мобілізаційного резерву комплектує Військове бюро інформації і кар'єри.

Відповідно до законодавства, кандидати повинні дотримуватися таких вимог:

- вік (від 17 до 52 років);
- громадянство Великої Британії, Ірландії чи однієї з держав Британської Співдружності;
- 5-річний ценз проживання у країні на момент подання заяви про прийом до армійського корпусу.

На офіцерські посади кандидати, крім вищезазначеного, мають мати вищу освіту і пройти тести на професійну придатність і вміння керувати підлеглими. Спеціалізована підготовка для тих, хто вже зарахований на службу до армійського корпусу, зазвичай триває близько року. По завершенню підготовки, після вивчення статутів, військової термінології, основ тактики, штатного озброєння, правила першої допомоги, картографії та табірних зборів, випускники складають серію випускних тестів. З метою соціального захисту, резервіст отримує грошове забезпечення нарівні з військовослужбовцями регулярної армії , водночас резервіст не може отримувати більше 548 фунтів на день (приблизно 200 тис. фунтів на рік) [56].

У зв'язку зі зростанням загрози з боку Росії, збройні сили Скандинавії та Прибалтики, на відміну від армій США, Великої Британії та інших членів НАТО, продовжують розширювати процес призову на строкову службу. Так, норвезьким законодавством встановлена норма, відповідно до якої чоловіки і жінки 19–44 років мають півтора роки служити у війську. Відповідно до нового законодавства у найближчий період уряд Норвегії запланував вдвічі збільшити оборонний бюджет країни та додатково призвати на військову службу понад 20 000 військовозобов'язаних солдатів, службовців і резервістів.

У Швеції на підставі законодавства про обов'язкову військову службу у 2024 році до збройних сил було призвано орієнтовно 7000 осіб, а у 2025 році ця

кількість планується збільшити до 8000. Норми обов'язкового призову також діють для 18-річних чоловіків у Данії, Естонії та Фінляндії [56].

Отже, проаналізувавши комплектування збройних сил через військовий призов деяких зарубіжних країн, робимо висновок, що специфіка призову у вищевказаних країнах має свої особливості, які залежать від ряду факторів, а саме від рівня соціально-економічного забезпечення збройних сил, географічного положення, добросусідських відносин та кількості населення. Окрім того, у зв'язку зі збройною агресію Російської Федерації , країни НАТО збільшують свій потенціал через військовий призов та повернення до колективної оборони. Системи комплектування збройних сил демонструють різноманітні підходи до забезпечення обороноздатності: акцент на професіоналізмі, обов'язкового призову як основного інструменту формування збройних сил та інтегрування армії в національне життя країни.

РОЗДІЛ 3
ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ КРАЇНИ

3.1 Сучасний стан військового обліку в Україні

В умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією військовий облік став стратегічно важливим елементом обороноздатності нашої держави. Саме військовий облік сьогодні є інструментом забезпечення своєчасного формування мобілізаційного ресурсу, організації оборонного планування, накопичення людського ресурсу та ефективного управління відповідно до потреб Збройних Сил України.

Сучасний стан військового обліку в Україні формується на основі взаємодії трьох ключових факторів: нормативно-правової модернізації, інституційних змін і цифровізації, які в сукупності формують нову модель управління оборонними людськими ресурсами.

Сучасний стан військового обліку базується на комплексі певних нормативно-правових актів, за якими визначаються правові засади, організаційна структура і порядок ведення військового обліку. Вся нормативна база постійно оновлюється та вдосконалюється, це зумовлено необхідністю швидкої адаптації до умов воєнного стану.

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації нормативно-правова база була оновлена у таких напрямках:

- уточнення категорій військовозобов’язаних та призовників;
- спрощено процедуру актуалізації військово-облікових даних;
- цифровізація реєстру призовників, військовозобов’язаних та резервістів;
- посилено відповідальність військовозобов’язаних за порушення правил військового обліку;

- впорядковано військово-лікарські комісії;
- упорядковано бронювання військовозобов’язаних працівників.

Оновлення нормативно-правової бази спрямовано на підвищення прозорості, точності та повноти військового обліку, що вкрай важливим для мобілізаційної підготовки в країні.

Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487 «Про затвердження порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів» визначає механізм організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів [40].

Військовий облік є невід’ємною частиною мобілізаційної підготовки держави. Військовий облік ведеться з метою визначення наявних людських мобілізаційних ресурсів та їх накопичення для забезпечення повного та якісного укомплектування Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення особовим складом у мирний час та в особливий період.

З метою ведення військового обліку в державі створюється система військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів.

Система військового обліку – сукупність узгоджених за завданнями державних органів, підприємств, установ та організацій, які ведуть військовий облік та забезпечують її функціонування із застосуванням засобів автоматизації процесів та використанням необхідних баз даних (реєстрів), визначених законодавством. Головною вимогою до системи військового обліку є забезпечення повноти та достовірності даних, що визначають кількісний склад та якісний стан призовників, військовозобов’язаних та резервістів.

Для забезпечення військового обліку громадян України використовується Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов’язаних та резервістів, який призначений для збирання, зберігання, обробки та використання даних про призовників, військовозобов’язаних та резервістів. Тобто актуальні дані про призовника автоматично стікатимуться до військових. Передбачається також взаємодія з Державним реєстром актів цивільного стану громадян, Єдиною

державною електронною базою з питань освіти, Єдиним державним реєстром судових рішень, реєстрами територіальних громад, Реєстром платників єдиного податку та Державним реєстром загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Організація та ведення військового обліку в Україні здійснюється центральними і місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, органами військового управління (органами управління), військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил (ЗС) та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), підприємствами, установами та організаціями, закладами освіти, закладами охорони здоров'я незалежно від підпорядкування і форми власності [2].

Основними завданнями сучасного військового обліку є:

утворення військового резерву людських ресурсів, накопичення військово-навчених людських ресурсів, необхідних для укомплектування Збройних Сил, інших військових формувань у мирний час та в особливий період;

проведення аналізу кількісного складу та якісного стану призовників, військовозобов'язаних та резервістів для їх ефективного використання в інтересах оборони та національної безпеки держави;

своєчасне оформлення військово-облікових документів призовників, військовозобов'язаних та резервістів;

організація своєчасного бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час;

забезпечення контролю за станом військового обліку в державних органах, на підприємствах, в установах та організаціях;

забезпечення контролю за дотриманням призовниками, військовозобов'язаними та резервістами правил військового обліку;

забезпечення громадян України інформацією щодо виконання ними військового обов'язку [40].

Документальне оформлення організації та ведення військового обліку здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 «Деякі питання документування управлінської діяльності», якою було затверджено Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну та наказу Міністерства Юстиції України від 14.03.2025 № 748/5 «Про затвердження Змін до Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, із зазначенням строків зберігання документів».

Прийняття та зміни до вищевказаних документів зумовлено тенденціями діджиталізації, так як сучасний документообіг в більшості здійснюється в електронній формі із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, печатки та позначки часу реєстрації документу.

Сучасний військовий облік є цифровізований . Так створений єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів, який є найбільш модернізований. Він забезпечує:

- автоматичне оновлення інформації;
- інтеграцію даних з інших державних баз;
- підвищує швидкість облікових процедур;
- зменшує помилки та дублювання.

Можливість відображення в електронній формі інформації з військово-облікового документа особи про місце проживання, його зміну з використанням мобільного додатку Порталу Дія передбачено і постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487 «Про затвердження порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» На сьогодні це є застосунок Резерв +, який постійно оновлюється та поповнюється новими функціями.

Відповідно до нормативно-правової бази сучасне ведення військового обліку в державі можна класифікувати на:

1) з урахуванням обсягу та деталізації:
- персонально-якісний
- персонально-первинний
- персональний
2) за призначенням:
- загальний
- спеціальний
3) за видом військової служби (за контрактом або за призовом):
- облік призовників
- облік військовозобов'язаних
- облік резервістів
4) за статтю:
- військовий облік чоловіків
- військовий облік жінок
5) за військово-обліковими спеціальностями та за складом військовозобов'язаних у залежності від військового звання:
- військовий облік рядового, сержантського та старшинського складу
- військовий облік офіцерів.

В сучасних умовах правового режиму воєнного стану важливе місце в сучасній системі військового обліку посідає бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, а також на підприємствах, установах, організаціях, які задовольняють потреби Збройних Сил, інших військових формувань, населення.

Для сучасного військового обліку є характерним запровадження у 2022 році взяття на облік жінок у відповідності до Наказу Міністерства оборони України від 11.10.2021 № 313 «Про затвердження переліку спеціальностей та/або професій споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями,

після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов’язаних».

Жінки самостійно повинні стати на військовий облік у відповідному територіальному центрі комплектування та соціальної допомоги за фактичним місцем проживання.

Таким чином сучасний стан військового обліку в Україні характеризується активними перетвореннями, які зумовлені повномасштабним вторгненням Російської Федерації та необхідністю підвищення обороноздатності держави. Поступово бачимо, що військовий облік переходить від паперових форм управління до цифровізації, що передбачає створення інтегрованих електронних ресурсів, удосконалення механізмів взаємодії між органами влади та територіальними центрами комплектування та соціальної допомоги. Разом з тим держава посилює нормативно-правове регулювання системи військового обліку, уточнюючи його порядок ведення, відповідальність громадян і роботодавців, розширюючи контроль.

3.2 Перспективи розвитку військового обліку в сучасній Україні

Сучасна система військового обліку в Україні перебуває в процесі трансформації. Подальший розвиток військового обліку повинен базуватися на поєднанні міжнародних практик, національних особливостей, цифрових технологіях. Все це дозволить підвищити мобілізаційну готовність держави та ефективність прийнятих рішень у оборонній сфері.

У перспективі військовий облік поступово повинен перейти від традиційної моделі ведення військового обліку, який заснований на паперовій документації та локальних базах до комплексної цифрової системи управління мобілізаційними ресурсами держави. Такий перехід вимагає глибокого переформатування та оновлення правових, організаційних та управлінських підходів, а також технологічного оновлення.

Однією з ключових перспектив є повний перехід до електронних військово-облікових документів, які інтегровані у централізовані державні реєстри. В подальшому розвиток цього напрямку потребує створення єдиного цифрового середовища, де всі персональні дані військовозобов'язаних (стан здоров'я, освіта, спеціальність тощо) та мобілізаційний ресурс оновлюватимуться автоматично та синхронізовано.

Сьогодні Україна рухається до формування єдиної цілісної платформи військового обліку, яка об'єднає в собі електронний військовий документ, інформацію територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, медичні електронні системи, реєстр судимості, освіти ті інші бази даних. Таке поєднання створює можливість для оперативної перевірки статусу військовозобов'язаних, онлайн-оновлення інформації, автоматичного формування мобілізаційних списків та точної оцінки мобілізаційного потенціалу держави.

Перспективним у розвитку військового обліку є розвиток електронної взаємодії з громадянами. Сучасні тенденції зумовлюють постійне збільшення онлайн-послуг, доступних для військовозобов'язаних

Як відзначає Панова І.В., що належному та повному веденню військовому обліку в Україні мала сприяти б його цифровізація, яка могла б бути уже давно реалізована в рамках електронізації державних послуг. Увесь спектр дій пов'язаних з держаними обліками і реєстрами, в тому числі військового, мають бути реалізовані за допомогою сучасних засобів роботи держави з громадянами. Громадяни мають самі за допомогою зручних для них засобів надавати необхідну інформацію, і цифровізація військового обліку має тільки надати додаткові можливості для цього. Певні зрушення відбулися із запровадженням нового Порядку. В ньому зокрема передбачена цифровізація багатьох процесів, що пов'язані з військовим обліком, що дозволить забезпечити більш ефективне та швидке ведення документації та обмін даними між різними органами влади [2].

Ще однією важливою проблемою щодо ефективного ведення військового обліку в країні на різних рівнях на сьогоднішній день є потреба в підвищенні кваліфікації працівників державного та недержавного сектору економіки, що відповідають за питання мобілізаційної підготовки в частині, що стосується організації та ведення військового обліку громадян України. Існуючу проблему і має вирішити стандартизація підготовки фахівців з військового обліку громадян України, що у подальшому стане основою побудови та функціонування системи підвищення кваліфікації зазначених фахівців [2].

Так як інформація має військовий характер питання безпеки щодо військового обліку на сьогодні набуває особливого значення. Подальший розвиток системи неможливий без постійного вдосконалення технологій шифрування, систем моніторингу які б заздалегідь виявляли загрозу.

В перспективі вступ України до НАТО буде вимагати необхідності адаптації військового обліку до євроатлантичних стандартів, що включає в себе уніфікацію систем класифікації військових спеціальностей, підходів до мобілізаційної підготовки, стандартизацію документообігу та безпеки даних.

Таким чином, перспективи розвитку системи військового обліку в сучасній Україні пов’язані з подальшою цифровізацією, упорядкуванням баз військово-облікових даних, впровадженням єдиного цифрового реєстру, розширенням онлайн-сервісів, оновленням та удосконаленням нормативної бази. Ці заходи сприятимуть формуванню сучасної оборонної інфраструктури, яка здатна оперативно реагувати на виклики воєнного часу та забезпечити стійку координацію мобілізаційних процесів.

Тому, перспективи розвитку системи військового обліку в сучасній Україні спрямовані на модернізацію, підвищення ефективності та відповідності міжнародним стандартам безпеки, що є основною складовою зміцнення національної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

В умовах повномасштабної війни проти Російської Федерації система військового обліку як інструменту забезпечення мобілізаційної підготовки в Україні набуває особливого значення. Адже саме від ефективної організації його залежить оперативність мобілізаційних заходів, раціональність розподілу людського ресурсу та здатності держави забезпечити належну обороноздатність.

У процесі дослідження було досліджено, що військовий облік в державі не лише технічна процедура фіксування військово-облікових даних військовозобов'язаних, а і ключовий інструмент національної системи оборонного планування, мобілізаційної готовності та кадрового забезпечення.

Аналіз цифровізації системи військового обліку довів, що цей напрям розвитку є необхідною умовою для підвищення ефективності мобілізаційної підготовки держави.

Запровадження електронних військово-облікових документів, створення єдиних реєстрів та військових сервісів формує нову якість управління мобілізаційним ресурсом держави. Саме цифрові інструменти забезпечують оперативне оновлення даних, зменшують адміністративне навантаження на центри комплектування та соціальної допомоги.

Також проведений аналіз стану військового обліку виявив, що важливою умовою розвитку системи військового обліку є оновлення нормативно-правової бази та організаційних структур.

Було встановлено, що підвищення української оборонної системи можливе за модернізації, підвищення ефективності та відповідності міжнародним стандартам безпеки, що є основною складовою зміцнення національної безпеки держави.

Таким чином, у результаті дослідження доведено, що військовий облік є стратегічно важливим інструментом в забезпеченні мобілізаційної підготовки України. Подальша цифровізація, інтеграція державних ресурсів, зміцнення кіберзахисту, адаптація до стандартів НАТО та прозорість процесів мобілізації формують основу для створення сучасної ефективної і надійної системи

управління мобілізаційними ресурсами, що в подальшому дозволить Україні забезпечити високий рівень обороноздатності, оперативності мобілізаційних дій та стійкість у довготривалій перспективі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова А. Ю. Результати вивчення зарубіжного досвіду кримінально-правового забезпечення призову та мобілізації. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-прак. конф.* (24 лист. 2017 р., м. Одеса). Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2017. С. 7-8.

2. Артюх О. О., Перчук О. В. Організація військового обліку в системі управління персоналом підприємства. *Економічний вісник університету.* 2023. № 57. С. 69-77.

3. Баталюк В., Дупелич О., Харабара В., Чайковська О. Військовий резерв людських ресурсів: світові практики та український контекст. *Social Development and Security*, Vol. 15, No.1, -2025. С. 59-75.

4. Боброва Ю. Ю. Генеза українського законодавства щодо військового обліку жінок. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 4. С. 3-7.

5. Бойко Б. В. Зарубіжний досвід правового регулювання основних питань призову на військову службу під час мобілізації як основа для вдосконалення відповідних положень законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2024. № 86. С. 244-250.

6. Бойко Б.В. Мобілізаційна підготовка та мобілізація як об’єкт публічного адміністрування: теоретико-правові питання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2024. № 6. С.515-521.

7. Бугайчук К.Л. Окремі питання нормативно-правового регулювання питань мобілізації, військового обліку та проходження військової служби. Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference ‘*Modern technologies and processes of implementation of new methods*’ (February 6-9, 2024) Madrid, Spain. International Science Group. С. 133–137. DOI: 10.46299/ISG.2024.1.5.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голова ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь, 2001. 1126 с.

9. Варава І. П., Череватюк В. Б. Правовий механізм захисту прав військовослуж- бовців в Україні під час воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2024. №1(70). URL: https:// doi.org/10.18372/2307-9061.70.18477 (дата звернення: 15.11.2025).

10. Георгадзе О. А., Тютюнник В. М. Фактори впливу на функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України.* 2024. № 2 (81). С. 111-116.

11. Греца С., Греца Я. Юридичний зміст обов'язку захищати вітчизну в конституціях країн Європейського Союзу та України. *Law in the conditions of war: issues of theory and practice. International collective monograph.* Bratislava–Uzhhorod, 2023. С. 114-125. URL: http://idpnan.org.ua/files/naukovi_viddili_instutyty/pravo-v-umovah-viyni.-pitannya-teoriyi-ta-praktiki.pdf#page=114 (дата звернення: 15.11.2025).

12. Гринько Р., Мота А., Петреченко В. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161-166. URL: https://dspace. nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/2086/1/24.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

13. Гринько В. Ф. Удосконалення окремих питань військового обов'язку та ведення військового обліку в особливий період в Україні. *Часопис Київського університету права.* 2022. № 2-4. С. 85–88. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/919/855 . (дата звернення 09.10.2025).

14. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 № 76. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.11.2025).

15. Деякі питання щодо структури військового резерву: Постанова Кабінету Міністрів України № 741-2024-п від 18 червня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/741-2024-%D0%BF#Text

16. Дунаєвська Л. Г., Тищенко О. В., Черноус С. М. До питання про проблеми правового регулювання військового обліку працівників. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 9 (дата звернення: 15.11.2025).

17. Литва готує стратегію громадянського опору: 50% населення протидіятимуть окупанту. *Європейська правда*. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/23/7168087/. 23.08.2023. (дата звернення: 20.11.2025).

18. Єргакова В.В. Особливості зовнішньої політики Швейцарії в сучасних міжнародних відносинах. *Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу*: Збірник матеріалів IX Інтернет – конференції; за заг. ред. К. В. Балабанова Маріуполь: МДУ, 2019. URL:https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5393/1/%D0%84%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%92._%D0%9A%D0%A0.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

19. Застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності : підручник / О. Й. Мацько, С. А. Микусь, В. Г. Солонніков та ін. Київ : НУОУ, 2021. 340 с.

20. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.11.2025).

21. Копчикова І. В., Коцеруба Н. В., Кудирко О., М. Військовий облік на підприємстві: теорія та практика. *Електронний журнал «Економіка та суспільство».* 2024. № 65. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-36 (дата звернення 15.11.2025).

22. Котляренко О.П., Агафонова Ю.П. Правові аспекти взаємодії понять «воєнний стан» та «особливий період» за законодавством України. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Вип. 2. С.615-620.

23. Кримінальний кодекс: Закон України № 2341-III. від 05.04.2001 *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення 15.11.2025).

24. Маліцький Д. А. Комплексна методика оцінювання ефективності мобілізації людських ресурсів на території відповідальності. *Social development and security*. 2021. Vol. 11, № 4. С. 103–111.

25. Маслова Н. Г., Мудролюбова Н. О., Сушицька Ю. О. Порівняльний аналіз мобілізаційних законів України та інших країн – членів ЄС. *Журнал «Наукові інновації та передові технології».* 2024. № 9 (37). С.442-456.

26. Мельник О. О. Актуальні питання здійснення мобілізації у воєнний час. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2024. № 86. С. 380-384.

27. Мітягін О., Новіцька А., Оліферук В. Загальні підходи до військової підготовки громадян на основі досвіду зарубіжних країн. *Військова освіта*: *збірник наукових праць Національного університету оборони України.* 2024. № 1 (49). С. 132-146.

28. Мобілізація, військовий облік, призов: загальні питання, нормативно-правове регулювання, суб'єкти правозастосування, юридична відповідальність: навчально-практичне видання / Бондарчук О. Г., Гаврик Ю. Г., Джус О. А., Комісаров О. Г., Коропатнік І. М., лошицький М. В., Микитюк М. А., Пєтков С. В., Скриньковський Р. М.; за заг. ред. Б. Шамрая. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2025. 554 с.

29. Мобілізація. *Тлумачний словник української мови. Томи 1-10. Інтернет-ресурс* URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd (дата звернення: 21.11.2024).

30. Над Європою нависла ще більша загроза масштабної війни з Росією. CNN. 21.07.2024. URL: https://24tv.ua/viyna-rosiyi-proti-ukrayini-bogdan-krotevich-rozpoviv-pro-nastup _n2605542. (дата звернення: 21.11.2024).

31. Надольська В. В., Стецюк В. Р. Використання систем автоматизації для ведення військового обліку на підприємстві. *III Міжнародна науково-*

практична конференція «Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень» м. Вінниця, 01 листопада 2024, ДонНУ імені Василя Стуса. С. 81-83.

32. Наливайко І.О. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час» / І.О. Наливайко // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Т. 1. – С. 109–112.

33. Облік / В. П. Нагребельний. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: https://esu.com.ua/article-74597.

34. Остапенко А.І. Деякі питання правового регулювання оголошення стану війни. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 червня 2022 р.)* Одеса: Гельветика, 2022. С. 370–373.

35. Панова І. В. (2023). Сучасні проблеми цифровізації військового обліку в Україні. Проблеми сучасної поліцеїстики : *тези доп. ІІІ наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 трав. 2023 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека».* Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 32-36.

36. Правдивець О. М. Аналіз чинників, які впливають на функціонування системи військового обліку громадян країни. *Збірник наукових праць НФДПСУ. Серія: військова наука.* 2016. № 1 (67). С. 223-230.

37. Правдивець О. М. Стандартизація підготовки фахівців з організації та ведення військового обліку, як фактор забезпечення економічної безпеки підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2021. № 4. С. 173-181.

38. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України № 2232-XII. від 25.03.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text (дата звернення 09.10.2025).

39. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 65/2022: 2024 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text (дата звернення: 20.11.2025).

40. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1487. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-orhanizatsii-ta-vedennia-viiskovoho-obliku-pryzovnykiv-viiskovozoboviazanykh-ta-rezervistiv-i301222-1487 (дата звернення: 09.10.2025).

41. Про затвердження Порядку оформлення (створення) та видачі військово-облікового документа для призовників, військовозобов’язаних та резервістів і форм такого документа: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2024 № 559 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-oformlennia-stvorennia-ta-vydachi-viiskovo-oblikovoho-dokumenta-dlia-pryzovnykiv-viiskovozoboviazanykh-ta-rezervistiv-i-formy-takoho-dokumenta-559-160524 (дата звернення: 10.11.2025).

42. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України № 3543-XII від 21.10.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (дата звернення: 10.11.2025).

43. Про оборону України: Закон України № 1932- XII від 06.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (дата звернення: 10.11.2025).

44. Про основи національного спротиву: Закон України № 1702-IX від 16.07.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text (дата звернення: 20.11.2025).

45. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України № 1550-III від 18.05.2024р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text.

46. Прохоренко М.М., Хлань В.М. Сутність та зміст особливого періоду в Україні. *Юридичний вісник.* 2020. № 2 (55). С. 62–67.

47. Рибидайло А. А., Турейчук А. М., Прокопенко О. С. Аналіз досвіду провідних країн світу щодо формування та використання кадрового резерву у збройних силах. *Збірник наукових праць Центру військово-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського.* 2017. № 2 (60). С. 121–128. DOI: https://doi.org/10.33099/2304-2745/2017-2-60/121-128.

48. Ріґерт Б. НАТО: Фінляндія посилює північний фланг Альянсу. 04.04.2023. *dw.com*. URL: https://www.dw.com/uk/nato-finlandia-posilue-pivnicnij-flang-alansu/a- 65224442 (дата звернення: 21.11.2024).

49. Савинець, О. Ю. Іноземний досвід комплектування збройних сил *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право* (гол. ред. Ю.М. Бисаг). Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 2. Вип. 51. С. 34-38.

50. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну: Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text (дата звернення 15.11.2025).

51. Труфанова Ю., Майка Н. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану: окремі правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства.* 2023. №3(35). DOI:10.35774/app2023.03.045 (дата звернення: 20.11.2025).

52. У Британії можуть повернути обов’язкову військову службу. URL: https://podrobnosti.ua/2481839-u-britan-mozhut-povernuti-obovjazkovu-vjskovu-sluzhbu-2.html (дата звернення: 21.11.2024).

53. Устименко О. В., Павліковський А. К., Пеньковський В. І. Аналіз результатів впровадження служби у військовому резерві Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Центру військово-стратегічних досліджень*

Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. 2015. № 1 (53). С. 49–55.

54. Устименко О. В., Правдивець О. М. Нормативно-правове забезпечення процесу впровадження служби у військовому резерві Збройних Сил України. *Науково- інформаційний вісник Академії національної безпеки.* 2015. Вип. 3–4. С. 92–103.

55. Федіна В. Військова служба громадян в іноземних державах. *Юридичний науковий журнал.* 2024. № 2. С. 74-92.

56. Чистоклетов Л. Міжнародно-правова практика мобілізації та способу комплектування збройних сил. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2024. № 3 (43). С. 281-297.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Лисенко Олена Іванівна, магістрантка 2 курсу магістратури, форма навчання заочна, факультет соціології та управління, спеціальність «публічне управління та адміністрування» освітньо-професійна програма «публічне управління та адміністрування», адреса електронної пошти alenalysenko625@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Військовий облік як інструмент забезпечення мобілізаційної підготовки в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (студент) Лисенко О. І.

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник) Глазунов В. В.